

M I K H A Ï L L E R M O N T O V

Een held

van onze

tijd

Een roman

1840

Biografie

Mikhaïl Lermontov (1814–1841)

Mikhaïl Joerjevitsj Lermontov werd geboren op 15 oktober 1814 in Moskou. Zijn moeder stierf toen hij drie jaar was; hij groeide op bij zijn grootmoeder, een rijke landedeldame die hem vertroetelde en zijn leven lang over hem waakte. Hij studeerde aan de militaire universiteit in Sint-Petersburg, werd officier bij de garde, en maakte naam als dichter in de salons van de hoofdstad. Zijn grote voorbeeld was Byron — dezelfde romantische held, dezelfde combinatie van schoonheid, nonchalance en zelfvernietiging.

In 1837, na de dood van Poesjkin in een duel, schreef Lermontov een koortsig, woedend gedicht waarin hij de hoge adel die Poesjkin in zijn val had meegesleurd aanviel. Hij werd gearresteerd, gedegradeerd en verbannen naar de Kaukasus — het wilde zuidelijke grensgebied van het keizerrijk waar Russische officieren gevochten werden tegen Tsjerkessische bergstammen. Die verbanning zou zijn meesterwerk voortbrengen.

Een held van onze tijd verscheen in 1840. Het was de eerste psychologische roman in de Russische literatuur — een portret van Petsjorin, een jonge officier in de Kaukasus, intelligent, cynisch, onverschillig tegenover zijn eigen lot en dat van anderen, maar gekweld door een leegte die hij zelf niet begrijpt. Dostojevski en Tolstoj zagen het als een sleuteltekst.

Nabokov vertaalde het naar het Engels en noemde het een van de grootste romans ter wereld. Lermontov stierf op 27 juli 1841 in een duel bij Pjatigorsk, in de Kaukasus, op zesentwintigjarige leeftijd. Hij had zijn tegenstander beledigd. Zijn tegenstander miste niet. Rusland verloor in één jaar twee van zijn grootste schrijvers aan hetzelfde ritueel — Poesjkin in 1837, Lermontov in 1841.

— *De redactie*

Voorwoord

Een held van onze tijd heeft een ongewone structuur. Het is geen roman met een chronologische handeling maar een reeks van vijf verhalen, verteld door verschillende stemmen in een volgorde die bewust de chronologie doorbreekt. We ontmoeten Petsjorin eerst van buitenaf, via de ogen van een reiziger en van de oude officier Maksim Maksimitsj die hem jaren eerder heeft gekend.

Pas daarna lezen we Petsjorins eigen dagboek — en dan blijkt de man die we dachten te begrijpen duisterder en dieper dan we vermoedden. De structuur is geen literair experiment maar een morele keuze. Lermontov wil dat we Petsjorin zien zoals de mensen om hem heen hem zien — als een held, als een raadsel, als een gevaar — voordat we hem van binnenuit leren kennen.

Die binnenwereld is het eigenlijke onderwerp van het boek: de structuur van een bewustzijn dat alles begrijpt en niets voelt, of alles voelt en niets kan laten leiden. Petsjorin is de eerste grote "overbodige mens" in de Russische literatuur — dat type van de intelligente, ontwikkelde man die in zijn samenleving geen zinvolle rol kan vinden en zijn energie verspilt aan veroveringen, avonturen en zelfontleding. Toergenjev, Gontsjarov, later Tsjechov — ze schreven allen variaties op dit type. Maar geen van hen schreef het zo scherp als Lermontov in dit ene boek, zijn enige roman.

Het boek speelt zich af in de Kaukasus — de bergen, de vestingsteden, de Tsjerkessische dorpen, de badplaatsen van de Russische adel. Lermontov beschrijft dat landschap met een nauwkeurigheid en een schoonheid die alleen iemand kan bereiken die er zelf heeft geleefd, en geleefd heeft gevaarlijk.

— *De redactie*

Inhoudsopgave

Béla	6
Maksim Maksimitsj	45
Het dagboek	56
TAMAN	59
DE PRINSES MARIE	73
DE FATALIST	123

Béla

Ik verliet Tiflis met de postkoets; mijn hele bagage bestond uit één kleine valies, half gevuld met aantekeningen over mijn tochten door Georgië. Gelukkig voor u, lezer, is het grootste deel van die aantekeningen verloren gegaan, maar gelukkig voor mij bleef de rest van mijn bagage intact.

De zon begon al achter de besneeuwde toppen te verdwijnen toen ik de vallei van Koïsjaoer binnenreed. De Tsjerkessische voerman geselde zijn paarden zonder ophouden om de berg nog voor het donker te bereiken, en hij zong met volle keel zijn liederen. Wat een betoverende vallei was dat... Overal ontoegankelijke bergen; roodachtige rotsen waar groene wingerds overheen hingen, en daarboven kronen van oosterse platanen; gele kloven uitgesleten door het water, en hogerop, veel hoger, de zilveren rand van de eeuwige sneeuw. Beneden stroomde de Arachva, vermengd met een naamloos riviertje, dat zich met donderend geraas uit een diepe, donkere kloof stortte, zich daarna als een zilverdraad ontvouwde en glinsterde als een geschubde slang.

Toen we de voet van de Koïsjaoerberg bereikten, hielden we halt bij een hut. Daar stonden een stuk of twintig Georgiërs en bergbewoners bijeen. Dichtbij had een karavaan kamelendrijvers de nacht neergezeten; het was herfst en er lag ijzel, dus ik moest ossen huren om mijn koets de berg op te trekken, die hier ongeveer twee wersten boven de vallei lag.

Er zat niets anders op, dus ik huurde zes ossen en een paar plaatselijke mannen. Een van hen hees mijn valies op zijn schouders, de anderen duwden mee tegen de ossen en schreeuwden tegelijkertijd luid.

Achter mijn koets trokken vier ossen een andere wagen alsof het niets was, terwijl die tot boven toe volgeladen stond. Dat verbaasde me. De eigenaar liep erachteraan en rookte een zilverbeslagen pijp uit Kabarda. Hij droeg een officierstuniek zonder epauletten en een bontmuts van Tsjerkessische makelij. Je zou hem vijftig hebben geschat: zijn gebruide huid verried dat hij al lang met de Kaukasische zon kennis had gemaakt, maar zijn vroegtijdig grijze snor paste niet bij zijn krachtige gestalte en zijn losse houding. Ik liep naar hem toe en groette; hij beantwoordde mijn groet zwijgend en blies een dikke rookwolk uit.

'Het lijkt erop dat we dezelfde kant op gaan?' zei ik.

Hij groette opnieuw, zonder iets te zeggen.

'Waarschijnlijk naar Stavropol?'

'Precies, met een opdracht van de Kroon.'

'Vertel eens, hoe kan het dat die vier ossen die zware wagen zo gemakkelijk trekken, terwijl zes andere, met hulp van die mannen, de mijne amper vooruit krijgen, en die is leeg?'

Hij glimlachte listig, keek me veelbetekenend aan en zei:

'U bent zeker nog niet lang in de Kaukasus?'

'Ongeveer een jaar.'

Hij glimlachte nogmaals.

'En wat bedoelt u daarmee?'

'Ach, die oosterlingen zijn vreselijke schurken! U denkt dat ze hun dieren opjagen door te schreeuwen? Maar wie begrijpt er wat ze zeggen? Alleen de ossen. Al spant u er twintig voor, als ze schreeuwen, blijven de ossen stokstijf staan. Het zijn doortrapte bedriegers! Wat kun je van ze verwachten? Ze houden alleen van het geld dat ze van de reiziger aftroggelen. Ze zijn bedorven, die dieven! U zult zien dat ze straks nog een fooi eisen. Ik ken ze door en door, ze krijgen me niet meer te pakken.'

'Dient u hier al lang?'

'Ja, al onder Aleksej Petrovitsj. Toen hij het commando overnam, was ik vaandrig, en onder hem ben ik twee keer bevorderd in onze zaken tegen de bergvolken.'

'En nu?'

'Nu behoor ik bij het derde liniebataljon. En u, als ik vragen mag?'

Ik noemde mijn naam en rang.

Daarmee eindigde ons gesprek en we liepen zwiingend naast elkaar verder. Bovenaan de berg lag sneeuw. De zon verdween en de nacht viel onmiddellijk in, zoals dat in het zuiden gaat, zonder overgang. Dankzij de sporen in de sneeuw konden we de weg gemakkelijk volgen, die steeds verder omhoog liep. Toen het minder steil werd, liet ik mijn valies weer in de koets zetten, de ossen vervangen door paarden, en voor de laatste keer keek ik omlaag in de vallei. Een dikke mist steeg als een vloedgolf uit de kloof op en bedekte alles. Geen enkel geluid drong tot ons door. De Tsjerkessiërs dromden om me heen met veel lawaai en vroegen om een fooi. Maar de kapitein snauwde ze zo fel toe dat ze in een oogwenk verdwenen.

'Ziet u wat voor volk dat is?' zei hij. 'Ze kunnen geen brood in het Russisch vragen, maar "heer officier, geef me een fooi" hebben ze wél geleerd. Volgens mij zijn de Tataren beter, die drinken tenminste niet.'

Er restte nog een werst tot het poststation. Om ons heen was het doodstil, zo stil dat je aan het gezoem van muggen hun vlucht had kunnen volgen; links gaapte een donkere afgrond; daarachter en voor ons tekenden de bergkammen zich donkerblauw af, doorsneden door diepe kloven en bedekt met sneeuw, tegen een nog bleke horizon met de laatste gloed van de schemering. In de donkere hemel begonnen sterren te twinkelen, en vreemd genoeg leken ze hoger te staan dan bij ons in het noorden. Langs de weg staken zwarte, kale rotsen uit de sneeuw omhoog als struiken. Geen blad bewoog, en het was weldadig om te horen, te midden van dat stille natuurtafereel, de

vermoeide ademhaling van het postspan en het onregelmatige getinkel van de Russische bellen.

'Morgen wordt het prachtig weer!' riep ik uit.

De kapitein zei niets, maar wees met zijn vinger naar de hoge berg recht voor ons.

'Wat is dat voor berg?'

'De Goet.'

'En wat zegt hij ons?'

'Kijk hoe hij rookt.'

Inderdaad, de berg dampte; lichte wolkjes kropen langs zijn flanken, en op de top hing een pikzwarte wolk die in het duister van de hemel als een vlek afstak.

We zagen al het poststation en de daken van de hutten eromheen; voor ons flakkerden gastvrije vuren, toen we vocht en koude wind voelden. De kloof gaf een langgerekte echo en er begon een fijne regen te vallen; nauwelijks had ik mijn mantel omgeslagen of de sneeuw bedekte al overal de grond. Ik keek ongerust naar de kapitein.

'We zullen hier de nacht moeten doorbrengen,' zei hij bedrukt. 'In zo'n sneeuwjacht kun je de bergen niet oversteken. Zijn er al lawines op de Christovoï geweest?' vroeg hij aan de voerman.

'Nee, heer, nog niet,' antwoordde de Tsjerkessiër. 'Maar ze kunnen elk moment komen.'

In het station waren geen kamers vrij voor reizigers, dus we gingen slapen in een rokerige hut. Ik nodigde mijn reisgenoot uit om thee met me te drinken; ik had altijd een tinnen theepot bij me, mijn enige troost tijdens mijn zwerftochten in de Kaukasus.

De hut leunde met één kant tegen de rots; drie natte, glibberige treden leidden naar de deur. Ik tastte naar binnen en botste tegen een koe; bij deze

mensen dient de stal als voorhuis. Ik wist niet waar ik moest staan: hier blaatte schapen, daar gromde een hond; gelukkig scheen er in een hoek een dof lichtje, waardoor ik een andere opening vond, die op een deur leek. Daarachter opende zich een merkwaardig tafereel. Een ruime hut met een dak dat op twee rokerige palen rustte, zat vol mensen. Middenin brandde een klein vuur op de grond; de rook, gedreven door twee tochtstromen uit openingen in het dak, hing als een dik gordijn door de hele ruimte, zodat ik lange tijd niet wist waar ik was. Bij het vuur zaten twee oude vrouwen, een hele troep kinderen en één armoedig uitzierende Georgiër; allemaal in lompen. Wat te doen? We nestelden ons bij het vuur, stopten onze pijpen en weldra begon de ketel prettig te zingen.

'Arme mensen,' zei ik tegen de kapitein, terwijl ik naar onze gastheren wees, die zwegende en ons met een soort verbazing aankeken.

'Dom volk!' antwoordde hij. 'Geloof me, ze begrijpen niets en zijn niet in staat tot enige beschaving. Onze Kabardijnen en Tsjerkessiërs zijn tenminste nog rovers met vuur in hun kop. Maar deze hebben geen enkele zin in wapens; je vindt bij hen geen wapen van waarde. Het zijn vast Georgiërs!'

'Bent u lang in Tsjetsjenië geweest?'

'Ja, tien jaar in het fort, met een compagnie bij Kamen-Brod. Kent u die streek?'

'Ik heb ervan gehoord.'

'Ach, die kerels hebben ons toen goed dwarsgezet; goddank zijn ze nu rustiger. Vroeger kon je geen honderd passen buiten de wallen doen of je had er al een duivel voor je neus die loerde; je zag hem, je keek hem aan en meteen had je een lasso om je nek of een kogel in je hoofd. Dat zijn harde jongens!'

'U zult wel heel wat avonturen hebben meegemaakt?' vroeg ik, nieuwsgierig geworden.

'Hoe zou dat niet kunnen! O ja, ik heb er heel wat beleefd...'

Hij trok aan zijn snor, boog zijn hoofd en verviel in gedachten. Ik brandde van verlangen om een verhaal van hem te horen -- een natuurlijke

begeerte bij iedereen die reist en schrijft. De thee was klaar; ik haalde twee reisglazen uit mijn valies, schonk in en zette er een voor hem neer. Hij nam een paar slokjes en mompelde, alsof hij tegen zichzelf sprak:

'Ja... er is me heel wat overkomen!'

Die uitroep voedde mijn hoop; ik wist dat oude rotten in de Kaukasus graag en lang vertellen: de gelegenheid doet zich zo zelden voor! Soms breng je vijf volle jaren door op een afgelegen plek zonder dat iemand je zelfs maar gedag zegt; hoogstens de sergeant-majoor met zijn 'Uw genade, ik wens u goede gezondheid'; en toch zou er genoeg te praten vallen, want je leeft tussen wilde, merkwaardige volken.

Elke dag brengt gevaar; er gebeuren wonderlijke dingen, en het is jammer dat we er zo weinig van opschrijven.

'Wilt u geen rum in uw thee?' vroeg ik. 'Ik heb witte uit Tiflis; het is kil vanavond.'

'Nee, dank u, ik drink niet.'

'Waarom niet?'

'Ach, dat heb ik mezelf gezworen toen ik nog maar vaandrig was, en hierom: eens hadden we een beetje gedronken onder elkaar, toen er 's nachts alarm kwam; we liepen al met een glaasje op voor de troepen en kregen een standje, toen Aleksej Petrovitsj het hoorde. Grote god, wat een woede! Hij stuurde ons bijna voor de krijgsraad, en terecht. Maar wat wil je? Soms zit je een heel jaar zonder iemand te zien, en als je dan brandewijn bij de hand hebt, ben je verloren.'

Ik voelde mijn hoop bijna vervliegen, maar hij ging verder:

'Neem nou die Tsjerkessiërs: als ze bij een bruiloft of begrafenis dronken worden van boeza, komt er bijna altijd ruzie. Eens heb ik er ternauwernood mijn benen uit kunnen slepen, terwijl ik op bezoek was bij een onderworpen vorst.'

'Hoe ging dat?'

'Luister,' zei hij, stopte zijn pijp, nam een trek en begon te vertellen.

'Ik lag toen met mijn compagnie in het fort aan de Terek, een jaar of vijf geleden. Het was herfst; er kwam een konvooi met proviand, en daarbij een officier, een jongeman van vijfentwintig. Hij meldde zich in uniform en zei dat hij bevel had om bij mij in het fort te blijven. Hij was zo slank, zo bleek, met zo'n splinternieuw uniform dat ik meteen zag: die is pas in de Kaukasus.

'Uit Rusland gestuurd, neem ik aan?' zei ik.

'Precies, meneer de kapitein,' antwoordde hij.

Ik pakte zijn hand en zei: 'Ik ben blij, heel blij dat u er bent. U zult zich wel vervelen, maar we worden dikke vrienden. Vanaf vandaag noemt u me gewoon Maksim Maksimitsj. Waarom dat uniform? Kom altijd maar met je pet op bij mij.' Ik liet hem een kamer wijzen en hij vestigde zich in het fort.

'Hoe heette hij?' vroeg ik aan Maksim Maksimitsj.

'Grigori Aleksandrovitsj Petsjorin; een uitstekende kerel, maar een beetje eigenaardig. Soms joeg hij een hele dag in regen en kou, terwijl wij allemaal verkleumd en uitgeput waren, en hij voelde er niets van; dan weer bleef hij de hele dag op zijn kamer en klaagde over tocht en kou, en als een luik klapperde, zag je hem rillen en bleek worden. Ik heb hem alleen op everzwijn zien jagen. Soms zei hij urenlang geen woord, en dan opeens begon hij te praten en lagen we dubbel van het lachen; hij had rare kuren, en ik geloof dat hij rijk was. Zijn bagage was omvangrijk!

'Bleef hij lang bij u?'

'Een jaar, en dat jaar staat me nog helder voor de geest. Hij heeft me heel wat hoofdbrekens gekost; maar niet dáárdoor herinner ik me hem vooral! Er zijn mensen die voorbestemd lijken voor buitengewone avonturen!'

'Buitengewoon?' riep ik nieuwsgierig, terwijl ik hem nog thee inschonk.

'Ja, ik zal het u vertellen.

Twee wersten van het fort woonde een onderworpen vorst. Zijn zoon, een jongen van vijftien, kwam elke dag bij ons, nu eens voor dit, dan weer voor dat. Petsjorin en ik verwendden hem, maar het was al een echte deugniet! Behendig als de duivel: hij kon in volle galop een pet van de grond rapen of schieten vanaf zijn paard; maar hij had één grote fout: hij was dol op geld. Op een dag beloofde Petsjorin hem voor de grap een dukaten als hij de beste bok uit de kudde van zijn vader bracht; en inderdaad, de volgende nacht sleepte hij hem aan de hoorns aan.

Als we hem plaagden, schoten zijn ogen vol bloed en greep hij meteen naar zijn dolk. 'Azamat, je bent te heetgebakerd,' zei ik dan, 'je hoofd komt nog eens slecht terecht.'

Op een dag kwam de oude vorst zelf ons uitnodigen voor een bruiloft; hij trouwde zijn oudste dochter uit en wij waren vrienden. Je kon niet weigeren, al was hij een Tartaar, dus we gingen. In het dorp stormde een horde honden blaffend op ons af; de vrouwen verborgen zich toen ze ons zagen; de weinigen van wie we het gezicht konden zien, waren verre van mooi.

'Ik had een veel hogere dunk van Tsjerkessische vrouwen!' zei Petsjorin.

'Wacht maar af,' antwoordde ik glimlachend, 'ik heb iets in gedachten.'

Er was al veel volk bijeengekomen in het huis van de vorst; bij die oosterlingen is het gebruik om iedereen die je tegenkomt uit te nodigen, wie het ook is. We werden met alle eer ontvangen en naar de gastenkamer geleid; maar ik vergat niet te kijken waar onze paarden stonden, voor het geval er iets onverwachts zou gebeuren.

'Hoe vieren ze hun bruiloften?' vroeg ik de kapitein.

'Zo gaat het meestal: eerst leest de mullah verzen uit de Koran; dan worden geschenken gegeven aan de bruid en bruidegom en alle familieleden. Er wordt gegeten en boeza gedronken, en dan begint het vermaak. Een smerige kerel in lompen klimt op een kreupele knol, trekt gekke gezichten, doet de polichinelle na en laat het fatsoenlijke gezelschap lachen. Zodra het donker wordt, begint in de kamer wat wij een bal noemen. Een oude man slaat op een

instrument -- ik weet niet meer hoe ze het daar noemen, wij noemen het een driesnarige gitaar. Jongens en meisjes staan in twee rijen tegenover elkaar en klappen mee terwijl ze zingen. Dan stappen een meisje en een jongen naar voren en zingen elkaar verzen toe, en de rest valt in koor bij. Petsjorin en ik zaten op de ereplaats; opeens kwam de jongste dochter van het huis naar hem toe, een kind van amper zestien; ze zong hem een soort compliment toe.

'Herinnert u zich wat ze zong?'

'Ja, dit ongeveer:

Onze jongelingen zijn knap gebouwd en hun kleren zijn met zilver bestikt; maar een Russische officier is slanker dan zij en draagt gouden tressen. Hij staat tussen hen als een statige populier, alleen zal hij niet groeien en niet bloeien in onze tuin.

Petsjorin stond op, groette haar, legde zijn hand op voorhoofd en hart en vroeg mij voor hem te antwoorden.

Ik kende hun taal en vertaalde zijn antwoord. Toen ze wegliep, fluisterde ik Petsjorin in het oor:

'En, hoe vindt u haar?'

'Vol charme!' antwoordde hij. 'Hoe heet ze?'

'Béla.'

Ze was werkelijk mooi: lang, slank, met zwarte ogen als die van een berggeit, ogen die je tot in je ziel doorboorden. Petsjorin staarde haar dromerig aan en zij keek af en toe naar hem op. Maar hij was niet de enige die de mooie prinses bewonderde. Uit een hoek van de kamer keken twee andere ogen naar haar, roerloos en vurig. Ik keek die kant op en herkende mijn oude kennis Kazbitch. Hij was noch onderworpen, noch oproerig; er hingen wel veel verdenkingen om hem heen, al was hij nooit ergens op betrapt. Hij bracht schapen naar het fort en verkocht ze goedkoop, maar hij duldde geen afdingen; wat hij vroeg, moest je betalen; hij liet zich eerder doden dan toegeven. Men zei ook dat hij graag over de Koeban zwierf met de abreks.